

ESTICA

A-9665

I 370.
363

61524.

Tartus, 25. jünnil 1930 a.

autor.

Est. A

Svenska minnen och märken i Narva.

Bibliotheca
Universitatis
Tartuensis

1942-424.

31710

Var man än färdas omkring ute i världen träffar man ofta på sådant, som bär tydligt vittnesbörd om svens-kars insatser i olika avseenden, om fredliga bragder såväl som krigiska. Icke minst gäller detta Balticum, den forna svenska provinsen. Där är minnet av den, såsom det alltid så vackert heter därute, »gamla goda svenska tiden» bevarat ej blott i folktraditionen utan även i många byggnaders eller andra märkens varakti-gare form. Frånsett det svenska bosättningsområdet vid Estlands kust äro de större städerna Riga, Dorpat, Reval och Narva de platser, där de flesta minnena fin-nas. De tre förstnämnda ha redan på annat ställe skildrats (Riga och Dorpat av mig i »Allsvensk Sam-ling» för den 4 september, resp. 31 juli 1928 och nu se-nast Reval av arkivarie P. Johansen i det till konung Gustav V:s Revalbesök i juni 1929 utgivna minnesal-bumet). Nu vill jag försöka att i korta drag redogöra för det svenska borta i Narva, baserat på vad jag fun-nit i ett flertal tryckta källor och under några dagars strövtåg i den gamla staden.*)

*) Här vill jag begagna tillfället att tacka läroverkslektorerna G. Matto och M. Neumann, arkivarie Dieckhoff, kapten Kits och kyrko-herde Fr. Kraack (alla i Narva) samt teol. prof. Olaf Sild (Dorpat) för många värdefulla upplysningar. För översättning av ryska tex-ter står jag i tacksamhetsskuld till fru Eva Seidenbach och fr. Hel. Dahlberg (Dorpat). Slutligen uttalar jag min stora erkänsla till hr Ernö Koch för de teckningar och fotografier, han utförde under vår Narvavistelse.

Om tiden för Narvas grundande råda olika meningar; troligast torde det ha skett 1223 eller 1224 genom den danske konungen Valdemar II. Syftet var att i nordöstra Estland få en stödjepunkt för försvaret mot ester och ryssar. En lämpligare plats kunde då knappast tänkas än kullarna å vänstra stranden av den breda, strida Narovafloden, som leder Peipussjöns vatten mot norr ut till Finska viken. När det danska väldet upphörde 1347, kom Narva under Tyska orden och förblev i dess besittning i mer än två hundra år, till 1558. Befästningarna förstärktes. I dessas och ordenslottets hägn utvecklade sig staden till en viktig förmedlingslänk för handelsutbytet mellan Hansaförbundet och Ryssland.

Gång på gång störde dock ryssarna fredslugnet. Särskilt allvarligt blev hotet från deras sida, då storfursten Johan år 1492 på högra flodstranden mitt emot ordenslottet lät uppföra fästet Ivangorod. Narvas borgare och garnison fingo då för en tid hjälp av svenskarna, som med oblida ögon sett, hur det ryska väldet skaffade sig fotfäste vid Narva. 1495 kommo sjuttio svenska fartyg under befäl av Knut Posse och Svante Nilsson Sture seglande uppför floden, och Ivangorod stormades. Fästningen stannade emellertid icke länge i svenskarnas händer, ty oroligheter hemma i Sverige tvingade dem att draga sig bort från densamma dock först sedan den kraftigt raserats. Den hade dessförinnan hembjudits till Tyska orden, som emellertid ej velat gå med på något köp. Så fingo ryssarna Ivangorod åter och iståndsatte fästningen. Detta nödgade Tyska orden att förstärka det egna slottet. Till följd härav byggdes åren 1535—49, då Herman v. Brüggene var ordensmästare, det väldiga, fyrkantiga, 51 meter höga torn, som efter sin upphovsman kallas Hermanstornet och gjorde det möjligt att se in i den ryska fästningen.

Nio år senare, 1558, intogo ryssarna Narva och behöll staden till 1581. Sverige hade redan 1561 under Erik XIV fått överhöghet över norra Estland och strävade efter att även komma i besittning av Narva. Ett lämpligt tillfälle därtill erbjöd sig, då tsarens krigsstyrkor utmattats 1579 började svenskarna under Bengt Severinssons befäl belägra Narva, men utan framgång. Först när Pontus De la Gardie, förutvarande ståthållare i Reval, och Klas Fleming, kommo med sina trupper, kunde svenskarna bli herrar över Narva. Det var den 6 september 1581. Den 17 september kapitulerade också Ivangorod. De la Gardie utnämndes samma år till generalfältöverste och guvernör över Livland samt erhöll ett hus i Narva som ett erkännande för de gjorda erövringarna. Dessa bekräftades 1583 genom stilleståndet vid Pljussa (en biflod till Narova). Å samma plats inleddes senare nya stilleståndsforhandlingar. När De la Gardie kom seglande därifrån, föll han i Narova och drunknade.*)

År 1590 blossade kriget upp på nytt. Ivangorod återerövrades av ryssarna och stannade i deras ägända till freden i Stolbova år 1617, då fästet ånyo blev svenskt. Estland med Narva däremot hade redan genom ett tidigare fredsslut, i Teusina 1595, tillerkänts Sverige.

I hela 123 år (1581—1704) lydde Narva under Sverige, och denna långa tid satte i flera avseenden sin tydliga prägel på staden.

Genom konung Johan III erhöil staden år 1585 förvaltning efter svenskt mönster. Dess invånare uppdelades i två gillen och befriades för tio år framåt från alla

*) De la Gardie och Narvas förste svenska kommandant, fältmarskalken Karl Henriksson Horn (död 1601) ligga begravna i Revals domkyrka. Se därom närmare »Allsvensk Samling» nr 10 för den 6 mars 1928, sid. 8.

skatter. Staden förlänades även eget vapen. Detta hade i mitten på blå botten två fiskar; ovanför dem synes en på sned lagd värja mellan två kulor och under dem ett svärd och en kula. Detta vapen består än idag dock med den skillnaden, att under Peter den stores tid kronan överst utbyttes mot ett änglahuvud.

Att även de följande svenska regenterna visade stort intresse för staden, framgår av de många olika förordningar, som utfärdades rörande förvaltning, byggnadsstadga, handel, levnadssätt m. m. Tack vare detta upplevde Narva en verklig blomstringstid. Handel och hantverk kunde glädja sig åt ett stort uppsving, varigenom staden tillfördes betydande rikedomar. Detta i sin tur bidrog till en livlig byggnadsverksamhet under 1600-talet. Då uppfördes rådhuset, börsen, kyrkor och fästningsverk, vidare de många, ännu helt bevarade privathusen i barockstil, av vilka en mängd försågos med dyrbara portaler. Hur stort välståndet var under svenska tiden bevisas av att staden trots de många eldsvådor, som ödelade den, särskilt åren 1610 och 1659, var gång otroligt snabbt byggdes helt upp igen.

År 1663 erhöll Narva rätt att för åtta år framåt prägla egna mynt.

Den lugna, fredliga utvecklingen fick emellertid ett tvärt slut genom det stora nordiska kriget, som utbröt i början av år 1700 och nästan på en gång ställde Karl XII inför tre fiender, Danmark, Sachsen och Ryssland. Danmark tvingade han snart till underkastelse och kunde därefter på senhösten, medan generalguvernören över Livland, den då 75-årige Erik Dahlberg, höll sachsarna stången vid Riga, vända sig mot tsar Peter, som med sina trupper, bortåt 40.000 man, infallit i Ingermanland och i september börjat belägra Narva. Med sin besättning på blott 1800 man var staden hårt ansatt, men kunde dock försvara sig, tills undsättning

kom. Först på kvällen den 19 november efter en marsch på bottenlösa vägar från Pernau åt nordost genom ett av ryssarna härjat land nådde Karl XII med sin här, uppgående till 10.000 man, trakten av Narva och lät avskjuta dubbel svensk lösen, som till allas glädje besvarades. Nästa dag vid middagstiden gingo svenskarna till storms mot ryssarnas förskansningar, som

Foto Ernst Koch

Minnesvården över slaget vid Narva år 1700. (Rest på 200-årsdagen genom livgardesregementena Preobrasenskij och Semjonovskij.

sträckte sig väster om staden i en stor halvbåge från vattenfallen vid Krenholm och Joala i söder till Vepsküla i norr (mitt för ön Kamperholm.) Vädret gynnade svenskarnas framryckning. Plöstligt blåste nämligen en stark västlig vind upp med snö och hagel, som drevs i ansiktet på ryssarna, så att de ej upptäckte svenskarna, förrän dessa voro alldeles inpå dem. Ryska härens vänstra flygel (den som stod vid Krenholm) och centern vacklade genast; många togo till flykten. Den högra (vid Vepsküla), där under befäl av Buturlin och

Golovin livregementena Preobrashenskij och Semjonovskij stodo, försvarade sig bakom en vagnborg. General Rehnsköld och kung Karl XII själv trängde emellertid in dit med sina soldater och jagade fienden på flykten. Det var då Karl XII råkade komma ner i träsket och räddades efter att ha tappat värjan och ena stöveln. Många av ryssarna försökte fly över till Kamperholm på en träbro, som ledde över floden, men den brast under tyngden. Om det ögonblicket sade Karl XII själv, att det var som då Röda havet uppslukade Faraos; överallt syntes hästars och människors huvuden över vattnet, händer och fötter. Så var det en lätt sak för svenskarna att skjuta ned många. De övriga drunknade.

Därmed var striden avgjord. De ryska fångarnas antal var så stort, att endast befälet hölls kvar, medan manskapet fick fritt avtåga.

Den 22 november drog Karl XII som segrare med ett lysande följe in i Narva. I svenska kyrkan hölls tack-sägelsegudstjänst. En större, lyckligare dag hade väl staden aldrig upplevat.

Men omslaget skedde snart. Redan fyra år därefter, i maj 1704, då Karl XII var upptagen av kriget i Polen och ej kunde skynda till hjälp, närmade sig ryssarna ånyo Narva och inneslöt det. Härens uppställning blev densamma som år 1700 men ej belägringens utgång. De svenska försvararnas antal utgjorde omkring 4.500 man; ryssarna däremot voro tio gånger så många. Den 30 juli började beskjutningen, och den 9 augusti föll staden i ryssarnas händer. Ivangorod kapitulerade en vecka senare.

Så slutade Narvas svenska period, som i många avseenden varit så lyckosam. Rysslands besittningstaggande av staden bekräftades först 1721 genom freden i Nystad.

Detta är i all korthet en översikt över det svenska Narvas historia, de svenska minnena där. I det följande skall i ord och bild en skildring ges av byggnader och andra märken från den tiden, vilka man påträffar vid en rundvandring genom staden.

Många ha redan delvis omnämnts, då historiken så krävde. Framför allt var det de båda fästningarna, det forna ordensslottet och Ivangorod. De ha liknats vid två kämpar, där de stå hotande mitt emot varandra på var sin sida av Narovaflo den. De helt olikartade byggnadsstilar, som de äro uttryck för, säga oss, att de representera två skilda folk och kulturer, den tyska och ryska. Men i ett och ett kvarts sekel sutto svenskarna som obestridda herrar i dem båda. I synnerhet ordensborgen, som efter tornets byggherre, ordensmästare Herman v. Brüggene y, ofta kallas Hermannsfeste, uppvisar spår från svenska väldets dagar och bär därför än i dag även den stolta benämningen »Schwedenfeste».

Inne på Ivangorods borggård står en liten oansenlig kyrka. Uppe i dess torn hänga två stora, vackra klockor. Den ena bär på en sida inskriptionen

GLORIA SOLI DEO

MARIA SOPHIA

DE LA GARDIE

JOHANN MEYER ANNO 1671 HOLMIAE ME FVNDEBAT

På andra sidan synes ett vapen. Runt omkring klockan läses:

OMVÄNDT TICH ISRAEL TILL HERREN TIN GUDH
TY TU ÄST FALLEN FÖR TIN MISSHANDEL SKULL

Hosea 14, v. 2.

På den andra klockans ena sida finnes en lång latinsk inskription med årtalet 1675. En vapensköld pryder den motsatta. Runt omkring klockan står:

KOMMER LÅTER OSS GLÄDIAS HERRANOM OCH
FRÖGDAS FÖR VÅR SALIGHEETH TRÖST: LÅTER
OSS MEDH TACK KOMMA FÖR HANS ANSICHTE OCH
FRÖGDAS FÖR HONOM MEDH PSALMER.

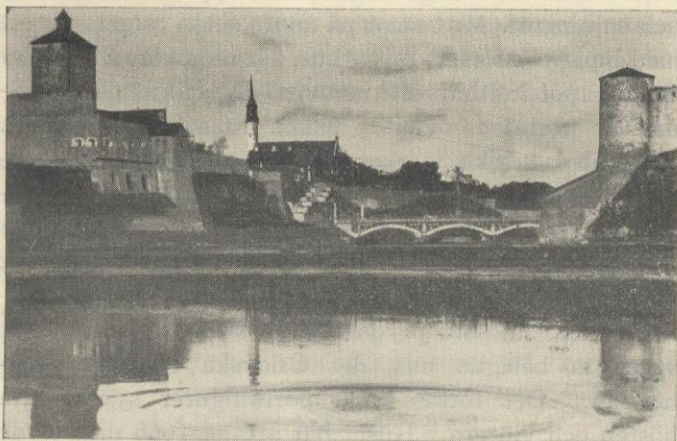
Psalm 95 v. 1 et 2.

Vad som helt och hållet byggts av svenskarna är fästningsmurarna runt gamla staden. De torde ha uppförts under 1600-talets senare hälft. Under bombardemanget vid ryssarnas andra belägring av staden, 30 juli—9 augusti 1704, blevo murarna och bastionerna illa åtgångna. Efter år 1863, då de ej längre ansågos utgöra del av fästningen och därför ej underhöllos, började de förfalla. Ännu bevarad är den nordöstra delen, (belägen invid floden och vettande mot Joesuu-Hungerburg) med sina dubbla, av droppstensbildningar fyllda gångar. Uppe på den befunno sig en gång de från nordiska kriget kända bastionerna Victoria och Honor; nu är där i stället en vacker parkanläggning, Pimeaed (= Dunkelgarten), varifrån man har en hänförande utsikt över Narova och Ivangorod. Nedanfö är tilläggsplatsen för båtarna till badorten Joesuur Hungerburg. Helst bör den resenär, som gör sitt första besök i Narva, ta den infartsvägen. Intrycket blir då överväldigande. De övriga sju bastionerna voro Fortuna, Triumph, Fama, Gloria, Pax, Justitia och Spes. Runt om gick en vallgrav, varav en del ännu finns kvar vid nuvarande katolska kyrkan.

Narvas stadsplan hade ursprungligen en medeltida karaktär. Men efter den förödande branden 1659 vidtog den svenska förvaltningen omfattande ändringar, och resultatet blev den stadsplan, som än i dag gäller för inre staden. Många av gatorna där bära alltjämt samma namn, ehuru nu (sedan 1918) i estnisk form, såsom Kiriku tänav (= Kyrkogatan), Kooli tänav (= Skolgatan), Lai tänav (= Bredgatan), Pagari tänav

(= Bagaregatan), Rütli tänav (= Riddaregatan), Suur tänav (= Storgatan), Turu tänav (= Torggatan), Helsinge tänav, Vestervalli tänav.

Torget, som förut legat i västra delen av staden, förlades vid stadsplaneändringen till själva centrum. Av de byggnader, som uppfördes där, är rådhuset den förnämsta, hållet i enkel men monumental stil. Det blev färdigt 1671 efter ritningar av den lybske bygg-

Hermannsfeste (till vänster), Tyska kyrkan, förutvarande svenska kyrkan (i mitten) samt Ivangorod (till höger).

mästaren Jürgen Teuffel. Det av två gallerier bestående tornet är icke från svenska tiden utan av senare datum, nämligen år 1727. Största intresset knyter sig till den yttre, från två sidor gående trappan, som kantas av ett konstrikt gallerverk, i vilket det förut omnämnda stadsvapnets emblem, fiskarna och svärden, flätats in. Portalen med sina vackra sniderier, där Justitia är huvudfiguren, är gjord i Stockholm år 1684. I rådhuset är stadsarkivet inrymt, vilket i sin ägo har många värdefulla dokument från svenska tiden, fram-

för allt magistratsprotokollen, varav de från 1686 till 1704 äro förda på svenska.

Vid torget, till vänster om rådhuset och i rät vinkel mot detta, ligger den år 1698 uppförda börsen, som i stil ansluter sig till sin förnäma granne men tyvärr byggts för långt in på torget, att rådhusets vänstra flygel skymms undan. Där hade förr det på Johan III:s tid grundade Stora Gillet (Grosse Gilde) sin gillestuga. Nu är en stor del av lokalerna där upplåtna till affärer och en biograf. Mitt emot på andra sidan torget står ett med burspråk försedd privathus, där sedan långliga tider Gamla apoteket haft sitt hemvist. Dess förnämsta prydning är portalen, ovanför vilken ett solur är anbragt.

Att den talrika förekomsten av portaler är betecknande för ett flertal hus i svenska tidens Narva, märker man snart vid ett strövtåg genom gatorna. Rätt som det är har man framför sig en på utsirningar rik, ofta till och med för överbelastad portal. Till de vackraste höra de, som pryda två i Ostergasse mitt emot varandra belägna hus, det Orlovska och det Sutt-hoffska. Det förras båda portalfigurer symbolisera hösten och vintern. Huset bär årtalet 1666 men torde vara ungefär 100 år äldre. En annan portal, som främlingen snart observerar, hör till det år 1650 uppförda hus, där hotell Petersburg nu är inrymt och en gång, såsom framgår av 1684 års stadsplan, den svenska superintendenturen befunnit sig. Mitt emot detta finnes en konstnärligt arbetad portal, den s. k. dödsporten, som leder till den ortodoxa kyrkans förgård,

Sagda kyrka är den äldsta i Narva. När den byggts, vet man icke. Såsom G. Matto förmodar¹⁾ torde den ha kommit till under danska tiden, ty på gravstenar under golvet läses årtalet 1314. Under århundradenas

¹⁾ I uppsatsen »Narva vanemad kirikud» (= Narvas äldsta kyrkor), tryckt i tidskriften »Odamees» n:r 1 (5), årgång 1923, sid. 4.

lopp har den tjänat olika religioner. Efter att ursprungligen ha varit romersk-katolsk kyrka blev den i början av reformationstiden luthersk, 1558 grekisk-katolsk, 1581 i och med svenskarnas erövring av staden åter luthersk och förblev så till svenska väldets slut 1704 för att fyra år senare ånyo bli grekisk-katolsk, vilket den än i dag är. Det är mycket troligt, att Narvas svenska församling använt den för gudstjänster och annat, då församlingen ägde bestånd i början av 1600-talet (dess förste kyrkoherde, Johannes Petri, var där redan omkring år 1628)¹⁾ och dess egen kyrka, varom nedan skall talas, blev färdig först i senare hälften av 1640-talet. Detta mitt antagande styrkes därav, att två gravstenar med svensk inskription finnas där, av vilka den ena bär det sannolika årtalet 1643. Den stenen, som sitter infälld i väggen, har texten indelad i två hälfter. Den till vänster lyder:

ANNO 16[43²] DEN 21 NOVEMBER I HERRANOM AFSOM
NATE ÅHREBORNE AGTADE
OCH WÅLBETRODDER CLAES ERICHSON BLATMAN (vp.
PLATMAN) PROVIANS OCH
RENTMÄSTARE ÖFWER
NARFWEN OCH IWANO
GERAD GVD HWARE
HANS SIEL NÄDIG

På stenens högra sida står:

ANNO 16... DEN 10 AVG.
AFSOMNATE I HERRANOM
ÅHREBORNE GVDERVÖRDIGE OCH...
DESAMA MATRONA HVS
FRV MARIA HENDRICH
DOTTER. GVD WARE
HENDES SIEL NÄDIG OCH
FORLÄNE EEN FRÖGDE
FVLL VPSTÄNDELSE

¹⁾ Enligt uppgift i »Die Evangelisch-Lutherischen Gemeinden in Russland», Petersburg 1909, I: 92.

Den andra stenen har följande inskription:

*DENNE STEN OCH STELLE HORER DEN AREWARDIGE
HERREN HERIONIS PETRI TILL.*

I samma ryska katedral finnes även en målning, som föreställer Kristus på korset och förut otvivelaktigt tillhört den svenska kyrkan. Under tavlan läses nämligen:

*TY JAG HOLT MIG ICKE
THERFÖRE AT JAG NÅGOT WISTE IBLAND
EDER UTHAN JESUM CHRISTUM OCH
HONOM KORS FESTAN. ANNO 1682*

(1 Cor. 2,2).

I katedralen förvaras även några silversaker, som tidigare med all sannolikhet varit i svenska kyrkans ägo, bl. a. två altorstakar, på vilka är ingraverat:

Gudi till ära och gudz helga huus till prydnad är denne Ljustakan förärat af Johan Clason väger Margareta Hedewich Waldin Anno 1693.

I omedelbar närhet av den ryska katedralen reser sig den protestantiska Johanniskyrkan. Sedan 1733 tillhör den Narvas tyska församling men var dessförrinnan, till 1704, svensk kyrka. Rörande tidpunkten för dess uppförande finnas flera olika uppgifter. Narvas trägne utforskare Heinrich Johann Hansen anser i sitt 1858 utgivna stora verk om stadens historia (Geschichte der Stadt Narva, sid. 92—93), att det skulle ha skett mellan åren 1636 och 1648. Förstnämnda år, då Adam Olearius besökte staden, fanns kyrkan ännu ej, såsom han berättar i sin resebeskrivning. Och sistnämnda år lät drottning Kristina i Narva grunda ett stads- och provinsialkonsistorium eller domkapitel för Narva och Ingermanland, något som tyder på att kyrkobyggnaden dessförrinnan fär-

digställtts och förlänats karaktären av domkyrka. Emellertid finnes en annan, till synes alldeles exakt uppgift, som Hansen senare funnit och offentliggjort i »Narvasche Alterthums-Gesellschafts» protokoll för den 8 december 1865, sid. 6. Där säger han, att kyrkan var under uppförande 1646 och ursprungligen varit ett borgmästaren Hermann thor Mölen (zur Mühlen) tillhörigt hus, som utvidgats. Den första,

Interiör av tyska, förutvarande svenska kyrkan i Narva. (På golvet finnes på flera ställen gravstenar med svenska inskriptioner.)

som begrovs i dess gravvalv, var hustrun till superintendenten Heinrich Stahel. Begravningen ägde rum den 29 juli 1646. Likpredikan hölls emellertid i dåvarande tyska, nuvarande ryska kyrkan, vilken ovan omnämnts. Denna uppgift bekräftar ytterligare min förut gjorda förmodan, att svenska församlingen, innan den fick sin egen kyrka färdig, begagnat den bredvidliggande tyska.

Narvas svenska kyrka är byggd i tre, av åtta stödjepelare uppburna skepp utan tvärskepp och absid. Ge-

nom de ovanligt kraftiga strävpelarna, som bäst synas från Ostergasse, dit koret vetter, gör den ett monumentalt intryck. Eljest präglas den av stor enkelhet i stil och byggnadssätt. Det tegeltäckta taket och en god del av tornet äro av yngre datum, då de förstörts genom en eldsvåda 1747. Tornkrönet är ännu nyare, av år 1789. Genom spetsbågefönsterna som ha vanligt glas, faller rikligt med ljus in i kyrkan. Så upptäcker man lätt de i golvet befintliga elva gravstenarna, varav fyra ha inskrift på svenska. De stamma alla från åren 1630—1696.¹⁾ Flera av dem ha blivit hårt nötta av de otaliga fötter, som i sekler trampat där, att de på många ställen äro svåra, ja ofta omöjliga att tyda. Det var därför i sista stund, som församlingens nuvarande kyrkoherde, pastor Fr. Kraack, och sedan teol. professor Olaf Sild i Dorpat härom året gingo i författning om att uppteckna inskrifterna. Den sistnämnde har då vad de svenskspråkiga beträffar i samarbete med mig sökt fastslå deras riktiga läsart och tolkning så långt det varit möjligt. Bland de Narva-borgare, som där legat begravna,²⁾ märkas borgmästaren Laurentz von Numens och dennes arvingar, artillerikaptenen Jonas Skruf (död 1648) och superintendenten Ericus Albogius (död 1675). Gravstenarna för de båda sistnämnda ha svensk inskription. Den Skrufska stenens text är indelad i två hälfter, en övre och en undre. Den övre är av följande lydelse:

¹⁾ De utgöra endast en liten del av de gravstenar, som förut funnits där. Bland viktigare sådana saknas de för ovannämnda Heinrich Stahel's hustru (död 1646) och honom själv (död 1657).

²⁾ De i dåvarande svenska och tyska kyrkorna jordade liken överfördes nämligen av ryssarna år 1706 till Narvas förstad och begrovs där, såsom framgår av rådsprotokollen av den 28 sept. och 2 nov. 1706.

JAGH HAFVER KEMPAT EEN GOOD | KAMP: JAGH HAF-
 VER FVLBORDAT LO |
 PET: JAGH HAVER HÄLLET TRONA | HÄREFTER ÄR
 MIGH FÖRVARAT |
 RETFERDIGHETENES KRONA. HVIL | KA HERREN MIGH
 GIFVA SKAL. PÅ
 THEN DAGEN: THEN RETFERDIGE DOMAREN . 2: TIM. 4.

Den undre lyder:

HÄR VNDER LIGGER BEGRAFVEN | ÄHREBORNE OCH
 MANHAFTIGE IONAS |
 SKRVF HS KNGZL. MAY: I SVERGE FORDOM | WÄLBE-
 STELTER ARTTOLLERII
 CAPITEIN | HVILKEN I HERRANOM SALIGEN AFSOM-
 NADE | DEN 21 AVGVSTI
 . ÅHR 1648 HÄR I NARFVEN GVDH | FÖRLÄNE HONOM
 EEN FRÖGDEFVLL VPSTÄNDELSE

På Albogius' sten läses:

CHRISTUS ÄHR MIT LIF
 DÖDEN ÄHR MIN
 WINNING
 HÄRWNDER LIGGER
 BEGRAFWEN SUPERIN:
 TENDENS M. ERICUS . AL:
 [BO]GIVS ANNO 1675¹⁾

Det var i samma kyrka, som Karl XII den 22 november 1700 efter sin stora seger åhörde tacksägelsegudstjänsten.

Mitt emot kyrkans huvudingång ligger den gamla pastoratsbyggnaden. Den skänktes av svenske konungen Johan III år 1585 till dåvarande tyska församlingen.²⁾ Liksom flera andra hus i Narva är även detta försett med en trappgavel.

¹⁾ Ovannämnda gravstenar och alla övriga, som befinna sig i Narvas kyrkor, redogör prof. Sild noggrant för i sin på estniska utgivna skrift »Moningaid vanu hauakive meie maalt» (= Några gamla gravstenar i vårt land), Tartu 1928. Därtill hör ett kort tyskt referat.

²⁾ Die Ewangelisch-Lutherischen Gemeinden in Russland, I: 88.

En tredje kyrka bör i detta sammanhang omtalas, nämligen den finsk-svenska Mikaelskyrkan. Den nuvarande kyrkobyggnaden blev färdig 1805, men långt dessförinnan hade församlingen haft egen gudstjänstlokal, två olika, som uppförts av trä, den ena i förra hälften av 1600-talet, den andra år 1727. Efter Narvas erövring genom tsar Peter 1704 hade stadens svenska invånare flyttat därifrån eller tvungits gå i landsflykt till Ryssland. År 1718 återvände några av dem, vilket föranledde kyrkoherden i den finsk-estniska församlingen, Johan Govenius (verksam där 1724—1732) att varje år anordna ett par svenska gudstjänster. Detta hade sedermera till följd, att den lilla svenska församlingen förenades med den finsk-estniska.¹⁾

Icke långt från den forna svenska kyrkan och i omedelbar närhet av bastionerna Victoria och Honor ligger en byggnad, som äger intresse för oss svenskar, nämligen det s. k. Peterhuset. Det uppfördes under svenska tiden, ungefär år 1684. Efter stadens erövring 1704 bodde tsar Peter där. 1865 skänkte Alexander II huset till Stora gillet, som där inrättade ett museum. Den massiva byggnaden är hållen i enkel stil. Tack vare ett burspråk och den intressanta portalen med dess på fyra träpelare vilande utbyggnad gör huset ett pittoreskt intryck.

I museets samlingar påträffar man några föremål, som erinra om den svenska tiden, bl. a. ett porträtt av Karl XII, en avbildning av det tidigare omtalade stadsvapnet, bilder över staden och slaget vid Narva, en fanstång, åtta dragonharnesk, och den svenske år 1686 avlidne härföraren Brackels kopparsarkofag, som förut stått i svenska kyrkan.

Ute vid Vepsküla på vänstra stranden av Narova (det är ungefär 4 km norr om staden), där slaget vid

¹⁾ Samma arbete, I: 93.

Narva år 1700 avgjordes, läto ryssarna på 200-årsdagen avtäckta ett minnesmärke. Det är en gräskulle, som överst har ett kors och inhägnas av järnkedjor, vilande på nio kanoner, vilka nedstuckits i marken med myningarna nedåt. På kullens framsida mot vägen finnes en minnestavla med uteslutande ryskspråkig inskription. Den lyder i översättning sålunda:

*Ät Hjältarna Förfäderna
fallna i kampen
19 nov. 1700*

*Livgardevegementet Preobrashenskij
Livgarderegementet Semjonowskij
1:sta Livgardeartilleribrigadens
1:sta batteri
19 nov. 1900*

Något, som erinrar om svenskarnas stora seger där, finnes ännu icke. Men trots detta och den störande anblicken av en närbelägen snickerifabriks brädstaplar kunde den, som skriver dessa rader, vid besöket där ute ej undgå att gripas av stämning och andakt inför minnet av det väldiga historiska drama, vilket där en gång utspelades och förde Sveriges och Karl XII:s namn utöver en hänförd värld. Genom dimman tyckte jag mig liksom höra stridslarmet och tonerna av Karl XII:s berömda Narvamarsch, som ljud vid intåget i den erövrade staden.

Den marschen finnes nu återgiven i de flesta svenska skolsångböcker jämte den text, som sedermera Geijer 1818 skrev till den. Dess första strof börjar med de kända orden:

Viken, tidens flyktiga minnen!
Stundens fröjder, bleknen, försvinnen!
Natten nedsteg på våra sinnen,
och för skuggorna är vår sång.

I detta sammanhang äro framför allt de fyra sista raderna i samma strof värda beaktande:

Hågkomst av de framfarna dagar,
 som oss eldar och oss anklagar,
 gråa gäst, som ej tid försvagar,
 följ ditt allvar vår dunkla gång!

Den maningen böra vi nutidsmänniskor behjärta oftare än vad som nu är fallet. I vårt svenska folks hävder finns det många episoder, som än i dag stå där oföränderligt stora och lysande, oss alla till förebild. Bäst levandegöras de för oss, när något bevarat märke talar sitt tysta men mäktiga språk därom. Men väl ingenstädes förnimmer man det så starkt som just i Narva. Minnet av gångna tider, då Sverige härskade över staden och gjorde den till en kulturens utpost i öster, slår med oanad styrka emot besökaren vid en vandring genom den äldsta stadsdelen och fästningarna samt ute på det forna slagfältet.

Narva har efter världskriget blivit en död stad, då den kommit att utgöra Estlands gränsort till sovjetunionen och därigenom dess förr blomstrande industri- anläggningar ute vid Krenholm lidit svårt avbräck. Nutidens jäkt och buller stör ej den gamla staden. Dess byggnader stå där liksom drömmande om ett stort förflutet under Sveriges hägn, som ett värtaligt vittnesbörd om en okuvlig svensk framåtanda fordoms- dags.

Nils-Herman Lindberg
 (Dorpat).

Est
A-9665
3710